

Viktoria Kristin Fernmo Nygård

Barns medvirkning gjennom samtaler i undersøkelsesperioden

Children's participation in the examination process through convercations

Bacheloroppgave i Bachelor i Barnevern

Veileder: Inger Sofie Dahlø Husby

Mai 2020

Viktoría Kristin Fernmo Nygård

Barns medvirkning gjennom samtaler i undersøkelsesperioden

Children's participation in the examination process through conversations

Bacheloroppgave i Bachelor i Barnevern
Veileder: Inger Sofie Dahlø Husby
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Synet på barns deltakelse i barnevernet har over de siste årene blitt utfordret av ny kunnskap om barns kompetanse og utvikling. Dette har ført til at barnet har fått status som rettssubjekt under saksbehandlingen i barnevernstjenesten. Dermed har barna også fått rettighet til å medvirke i beslutninger som omhandler deres liv. Denne oppgaven tar for seg de juridiske rammene rundt barns medvirkning, utviklingen av barnets brukermedvirkning i barnevernet og hvordan samtaler i undersøkelsesperioden kan fremme dette. Barns synspunkter om hva som må til for å at de skal sitte igjen med opplevelsen av å ha fått muligheten til medvirkning vil også bli beskrevet. Å fremme barns medvirkning innebærer et samarbeid som kan utfordre den tradisjonelle måten vi har sett på barnevern. Oppgaven presenterer derfor også utfordringer saksbehandlere og barn kan oppleve i gjennomføringen av samtalene. Til slutt drøftes hvordan saksbehandler i samarbeid med organisasjonen og barna kan løse disse.

Abstract

Over the past years, the view on children's participation in Child Protective Services has been challenged by new knowledge about children's competence and development. As a result, all children are now to be recognized as a person before the law during proceedings regarding the Child Protective Services. Therefore, children are also given the right to participate in decision-making processes that will affect their own lives. This paper discusses the legal framework concerning children's participation, the development in children's right to participate, and how conversations during the examination process can help to encourage these practices. Moreover, this paper will describe children's perspectives on what is necessary for them to feel like they were given the opportunity to participate and contribute during the case. The promotion of children's participation includes a collaboration that could challenge our traditional perception of the Child Protective Services. In correlation to this, the paper presents different challenges faced by social workers and children during these conversations. Finally, it will discuss how social workers in collaboration with the organization and the children can find solutions to these issues.

«Møter jeg et barn, så møter jeg et menneske».
- Anne-Cath Vestly

Innhold

1. Innledning	4
1.1 Presentasjon og bakgrunn for valg av tema.....	4
1.2 Relevans for barnevern.....	4
1.3 Problemstilling	4
1.4 Avgrensning av oppgaven	5
1.5 Disposisjon	5
2. Metode	5
2.1 Litteratursøk	6
2.1.1 Databaser	6
2.1.2 Inkluderings- og ekskluderingskriterier.....	6
2.1.3 Lover og forskrifter	7
2.2 Manuelt søk	7
2.2.1 Fagbøker/pensum	7
2.2.2 Referanselister i fagbøker og andre artikler	7
2.2.3 Litteratur fra veileder.....	8
2.3 Kildekritikk	8
3. Begrepsforklaringer	9
3.1 Empowerment – myndiggjøring.....	9
3.2 Brukermedvirkning	9
4. Teori	10
4.1 Brukermedvirkning i barnevernet.....	10
4.2 Juridisk forankring – barns deltakelse i lover.....	13
4.2.1 FNs barnekonvensjon	13
4.2.2 Barnevernloven.....	14
4.2.3 BUFDIR	14
4.3 Harry Shier «A New Model for Enhancing Children’s Participation in Decision-making» .	15
5. Funn og drøfting	20
5.1 Erfaringer fra og utfordringer for saksbehandlere	21
5.2 Erfaringer fra og utfordringer for barn	23
5.3 Hvordan fremme barns medvirkning gjennom samtaler?	26
6. Avslutning	27
7. Referanseliste	28

1. Innledning

1.1 Presentasjon og bakgrunn for valg av tema

For denne oppgaven har jeg valgt temaet «barns medvirkning i undersøkelsesperioden i en barnevernssak».

Gjennom min praksisperiode i en barnevernstjeneste opplevde jeg at samtaler med barn stod høyt for saksbehandlerne i undersøkelsesperioden. De ønsket å gi barna muligheten til å fortelle hva de ønsker annerledes hjemme og fikk spørsmål om hvordan de tror barnevernet skal kunne hjelpe dem. Jeg fikk selv observere og gjennomføre barnesamtaler. Dette vekket min interesse for å undersøke hvorvidt barnevernet i Norge på generell basis utfører tilfredsstillende samtaler med barn i undersøkelsesperioden, og om barnets rett til medvirkning fremmes gjennom disse samtalene. Samtidig opplevde jeg både selv, og gjennom observasjon av andres samtaler, at det stadig kan dukke opp utfordringer. Et annet tema for denne oppgaven vil derfor være å se på hvilke utfordringer man derfor kan støte på i disse samtalene, og hvorfor de dukker opp.

1.2 Relevans for barnevern

Temaet har fått stadig større fokus innen barnevernsarbeid. Barnets stemme har fått mer og mer betydning for undersøkelsesarbeidet de siste årene, og barns medvirkning har fått en betraktelig større plass i norsk lovverk for barnevernstjenester. Samtidig har synet på barn og deres kompetanse forandret seg de siste tiårene, noe som får betydning for hvordan barnevern og andre sosialtjenester arbeider med barn.

At barnet skal inkluderes i undersøkelser nå er lovfestet viser hvor viktig det er at barnet blir hørt i saker som angår dem og deres liv. Det viser også hvordan synet på barn og deres kompetanse har endret seg, også når det kommer til hvor mye de skal få delta i barnevernsundersøkelser.

1.3 Problemstilling

På grunn av det store fokuset på at barn skal ha mulighet til å fortelle og delta i egne barnevernssaker ønsker jeg å undersøke hvordan samtaler i barnevernsundersøkelser kan sikre at barnet blir inkludert i undersøkelsene, og hvordan samtalene kan fremme muligheten for medvirkning barnet har i egne saker. Jeg har derfor utarbeidet meg problemstillingen: «Hvordan kan samtaler i undersøkelsesperioden fremme barns medvirkning, og hvilke utfordringer kan saksbehandlere og barn oppleve å møte?».

Med denne problemstillingen ønsker jeg å finne ut hvilke lover for medvirkning saksbehandlere er underlagt i undersøkelsesperioden, hvordan samtaler med barn i barnevernstjenesten er med på å la barnet få medvirke i egne saker og til slutt hvilke utfordringer saksbehandlere kan komme over i arbeidet med barnesamtaler. Disse utfordringene vil både være utfordringer saksbehandlerne opplever, og utfordringer barn har uttrykt at de har opplevd med disse samtalene.

1.4 Avgrensning av oppgaven

Barns medvirkning i barnevernssaker kan komme frem på flere måter, men for å avgrense oppgaven har jeg valgt å kun fokusere på barns medvirkning med fokus på de strukturerte og planlagte samtalene en saksbehandler har med et barn i de tre månedene undersøkelsen pågår. Dette innebærer om saksbehandleren legger til rette for at barna skal kunne fritt uttrykke sine synspunkt, at synspunktene blir møtt med støtte og omsorg, og at synspunktene blir lagt behørig vekt på når beslutningene skal tas.

Det er samtidig viktig å merke seg at samtaler som har betydning for barnet og saksgangen kan forekomme utenfor planlagte møter. Disse samtalene er dog ikke fullt så vanlige i undersøkelsesperioden, da de fleste samtaler foregår gjennom avtaler mellom saksbehandler og barn.

1.5 Disposisjon

Opgaven er delt inn i innledning, hvor jeg kort gjør rede for tema, problemstilling og avgrensninger. Deretter kommer metodedelen som sier noe om hvilken metode jeg har brukt for å komme frem til litteratur som er benyttet i denne oppgaven. I teoridelen vil jeg gå gjennom de juridiske rammene rundt barns medvirkning i barnevernssaker, en modell for å fremme barns deltakelse i beslutningsprosessene og hvordan synes på barns medvirkning er i barnevernet i dag. I diskusjonsdelen vil jeg diskutere funnene fra litteratursøkene opp mot teorien som blir presentert.

2. Metode

Bacheloroppgaven på barnevernsstudiet har som krav at det skal være en litteraturstudie, denne oppgaven er derfor skrevet med grunnlag i dette som metode. En litteraturstudie er en studie som systematiserer kunnskap fra skriftlige kilder. Å systematisere kunnskap betyr å samle inn litteratur, gå kritisk gjennom den for så å sammenfatte det man har funnet (Thideman, 2017, s. 79). En litteraturstudie innebærer derfor å bruke litteratur for å drøfte den

valgte problemstillingen, og det er kunnskapen i denne litteraturen oppgaven tar utgangspunkt i (Dalland, 2012). Hensikten med en litteraturstudie er å gi en oppdatert og god forståelse av kunnskapen på det temaet som problemstillingen ønsker å belyse. Det betyr også at man skal forklare hvordan man har kommet frem til denne kunnskapen (Thideman, 2017, s. 80).

Litteraturen som er brukt i denne oppgaven er valgt ut gjennom systematiske søk i ulike databaser. Ved gjennomgang av litteraturen som har vært representert på pensumlister gjennom hele studiet har jeg valgt ut ulike fagbøker som jeg mener belyser problemstillingen min. Jeg har også benyttet meg av artikler og publikasjoner anbefalt av veileder, samt henvisninger til annen litteratur i den litteratur jeg allerede har valgt ut.

Kildene brukt i denne oppgaven er relevant for problemstilling ved å sette det teoretiske grunnlaget rundt samtaler med barn, og ved å belyse forskning som allerede er gjort, både på spørsmålet om barnets medvirkning generelt i undersøkelser og hvilke utfordringer som kan kunne oppstå i denne praksisen.

For å styrke oppgavens troverdighet og vitenskapelighet vil grunnlaget for valg av litteratur og kilder beskrives og begrunnes i dette kapittelet.

2.1 Litteratursøk

2.1.1 Databaser

For å finne frem til relevant litteratur har jeg benyttet meg av flere ulike databaser. En database blir i Store Norske Leksikon definert som «en database er en samling data lagret på et elektronisk medium» (Bratbergsengen, 2019).

Databasene brukt i denne oppgaven er Google Scholar og Oria. Jeg valgte å kun bruke disse to da jeg fant mye relevant forskning og artikler gjennom de jeg valgte ut fra de tidligste søkene mine, samt artiklene jeg fikk forslått av veileder.

2.1.2 Inkluderings- og ekskluderingskriterier

Ved bruk av internett til søk etter litteratur, vil man få nesten ubegrensede muligheter og alternativer. Det er derfor viktig å begrense søkingen. Dette gjøres ved å utarbeide kriterier for at resultatene skal bli mest mulig relevante for problemstillingen jeg ønsker å belyse (Dalland, 2014). Under vil jeg beskrive hvilke inkluderings- og ekskluderingskriterier jeg har brukt i søket etter litteratur for denne oppgaven.

Nøkkelord: For å begrense søket mitt til å kun vise relevante treff som passer min problemstilling valgte jeg ut et sett nøkkelord som jeg brukte i søket. Disse ordene var: barnevern* samtaler* barnesamtaler* medvirkning* undersøkelse*.

Tid: Jeg har begrenset søket mitt til å inkludere forskning i perioden 2000 – 2020 da synet på barns deltakelse i barnevernssaker har endret seg over tid. Begrunnelsen for den vide tidsperioden er på grunn av de mange endringene i lover som sikrer barns rettigheter til medvirkning og til å bli hørt. Barns rett til å bli hørt i beslutninger i barnevernet ble formulert i lov om barneverntjenester i 1992. Jeg ønsket derfor å finne litteratur som er produsert en stund etter dette, nettopp fordi jeg ønsker å finne ut hvordan praksisen i barnevernet har blitt preget av dette.

Samtidig ønsket jeg litt bakgrunnsinformasjon om hvilket syn man hadde på samarbeid med barn før disse endringene, noe jeg brukte pensumbøker til, da vi har mye pensum om dette temaet.

2.1.3 Lover og forskrifter

For å redegjøre for de juridiske rammene rundt oppgaven og for å belyse temaets forankring i ulike lover har jeg benyttet meg av Lovdata, som gir innsyn i gjeldende lovverk som er oppdaterte.

Jeg har også funnet FNs konvensjon om barns rettigheter gjennom deres egne nettside.

2.2 Manuelt søk

2.2.1 Fagbøker/pensum

Gjennom studiet har vi har flere emner og temaer som har vært gjennomgått. Disse emnene og temaene har hatt pensumlistene med relevant litteratur, samt tilleggslitteratur. Ved å gå gjennom disse listene har jeg valgt ut fagbøker som berører temaet jeg har valgt for denne oppgaven. Dette har jeg gjort blant annet ved å finne tilbake til aktuelle forelesninger som har hatt samme eller overlappende temaer for å se hvilket pensum som har vært benyttet her. På denne måten knyttes også oppgaven enda mer opp mot studiet og det som er aktuell teori og forskning innenfor faget.

2.2.2 Referanselister i fagbøker og andre artikler

I samtlige av artiklene jeg leste fant jeg at flere av de samme studiene var blitt brukt. Jeg valgte derfor å sammenligne referanselistene i artiklene for å se om jeg kunne finne annen

relevant litteratur. Gjennom dette fant jeg frem til noen artikler og studier som kunne videre belyse problemstillingen min.

Jeg har derfor flittig brukt referanser fra de første artiklene jeg fant gjennom litteratursøk.

2.2.3 Litteratur fra veileder

Jeg har vært så heldig at min veileder har skrevet en doktoravhandling på dette temaet. Jeg fikk derfor oversendt artiklene fra hennes avhandling.

Samtidig anbefalte veileder meg litteratur både på innledende veiledningstime og over mail.

Også gjennom litteraturen anbefalt av veileder fant jeg i referanselistene aktuelle artikler og publikasjoner som jeg har valgt å bruke.

2.3 Kildekritikk

Ved bruk av internett vil man få uendelig mange treff på det man søker etter. En utfordring er å plukke ut det som er av fagstoff. Gjennom å bruke ulike databaser begrenset jeg utvalget til å kun vise akademiske publikasjoner, tidsskrifter og fagbøker. I boken «Metode og oppgaveskriving» (2012) har Dalland presentert et hierarki av kilder. I dette hierarkiet settes vitenskapelige tidsskrifter og monografier (et avgrenset emne) øverst, etterfulgt av fagbøker/lærebøker, rapporter og offentlige publikasjoner og lover/forskrifter. Jeg har av den grunn valgt å forholde meg til kun de øverste kildene for å forsikre meg om at min oppgave baserer seg på vitenskapelig kunnskap.

I tillegg til vitenskapelig litteratur har jeg valgt å bruke Forandringsfabrikkens bok «Fortellinger fra 62 ungdommer» og «Barnas barnevern», hvor barn som har vært gjennom barnevernssystemet forteller om sine erfaringer. Jeg har valgt å bruke disse bøkene på bakgrunn av at det er ungdommene selv som forteller hvordan de har opplevd samtalene og møtene i undersøkelsesperioden. Samtidig vet jeg at dette kun er noen få barn og unges perspektiver på opplevd medvirkning i undersøkelsene. Det er derfor ikke et generelt syn barn og unge har, og praksisen kan variere fra kommune til kommune, og fra barnevernstjeneste til barnevernstjeneste. Dette er bøker som er skrevet *med* barna, noe som betyr at dette er barnas stemme slik de har fortalt dem, ikke forskere og forfatteres tolkninger av dem. Dette gjør at bøkene gir detaljerte erfaringer med det norske barnevernet direkte fra barn.

3. Begrepsforklaringer

3.1 Empowerment – myndiggjøring

I norsk sammenheng er empowerment ofte oversatt til *myndiggjøring* eller *makttilegnelse*, men brukes ofte uten å oversettes.

Begrepet har ingen entydig definisjon, men kan brukes til det å vektlegge «å gi makt til» og «å gi energi». Det handler om at alle mennesker har en mulighet til å skape en forskjell i sine omgivelser og ha kontroll over sitt eget liv, men at brukerne vil kunne trenge hjelp for å få muligheten til å realisere dette (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 37).

Et likhetstrekk mellom forfattere som skriver om begrepet empowerment er det frigjørende aspektet. Dette innebærer at mennesker får større kontroll over sitt dagligliv og muligheter til å endre sine livsbetingelser (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 36). Myndiggjøring handler om at mennesker får hjelp til å mobilisere og ta i bruk egne ressurser, slik at de opplever mestring og har innflytelse og styring over eget liv. Mennesker som opplever å inneha disse ressursene og øker selvbevisstheten vil også kunne oppleve økende styrke og selvstendighet (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 104).

Å skulle realisere myndiggjøringsprosessene vil kunne medføre at brukerens egen makt, ansvar og kontroll utfordrer faglig innflytelse og kontroll (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s.105). Det betyr derfor at mennesker vil ha mulighet til å redusere sin avmakt, og da spesielt i kontakt med sosialtjenester (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 36). Økt makt til den ene parten trenger derimot ikke bety at den reduserer makten hos den andre, men at en felles interesse for å nå et mål kan bidra til at begge parter får styrket sin makt og innflytelse (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 105).

3.2 Brukermedvirkning

Begrepet brukermedvirkning har fått sterkere posisjon både i samfunnet, og i faglig praksis, og brukerens rett til å delta har fått mer fokus. Dette skyldes spesielt en sterkere juridisk forankring enn tidligere. Samtidig blir det problematisert at begrepet ikke har et presist innhold. Problematikken ligger i at begrepet verken konkretiserer hva brukermedvirkning egentlig er, eller hvor mye man skal kunne medvirke for å kalle det brukermedvirkning (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 107).

En mye brukt innfallsvinkel på begrepet er å se på brukerens eierforhold til problemet, og det rettes fokus mot i hvilken grad brukeren er delaktig og hvor mye innflytelse de har over visse

faktorer. Disse faktorene innebærer å bestemme hvorvidt et problem eksisterer, definere hva dette problemet gjelder, å avgjøre om det skal gjøres noe med problemet, velge ulike former for hjelp og å starte opp, vedlikeholde eller avslutte kontakten (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 109). Dette betyr at man i innledningsfasen i en barnevernssak vil måtte avgjøre i samarbeid om det finnes et problem, hva problemet går ut på og om det er grunnlag for å gjøre noe med problemet (Slettebø & Seim, 2007, s. 29).

Fordi det finnes ulike forståelser av begrepet brukermedvirkning vil det være visse faktorer som skiller de ulike forståelsene. Slettebø og Seim mener at brukermedvirkning bør være former for samarbeid som innebærer både deltakelse og innflytelse for brukerne (Slettebø & Seim, 2007, s. 28). De mener brukermedvirkning må involvere aktiv deltakelse fra brukernes side, noe som betyr at brukeren skal aktivt delta i flere deler av undersøkelses- og beslutningsprosessene. På den måte kan det gi muligheter for innflytelse på beslutningene, noe som kan betegnes som medvirkning (Slettebø & Seim, 2007, s. 30).

Reell brukermedvirkning kan derfor ikke finne sted uten at man samtidig har en myndiggjørende tilnærming. For at brukermedvirkningen skal være autentisk må det også innebære at brukerens deltakelse få følger, både individuelt og for organisasjonens helhetlige strategier. Dette betyr også at det ikke holder at det lages rutiner eller rom for medvirkning om det ikke påvirker organisasjonen på et institusjonelt nivå (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 109).

Brukermedvirkning vil også bety at saksbehandler anerkjenner brukerens kunnskap og gjør deres stemme gyldig i sitt arbeid (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 109).

4. Teori

4.1 Brukermedvirkning i barnevernet

Vårt syn på barns deltakelse i barnevernet har i takt med samfunnsendringene også endret seg innen den faglige praksisen. Ved å lettere ha tilgang til ny kunnskap har vi for eksempel fått mer kunnskap om barns behov, kompetanse og mestring (Follesø, 2006, s. 151). Den gamle forskningen har hatt en tendens til å overvurdere barnas sårbarhet og undervurdert deres evner. Synet på barn har endret seg fra å se barnet som *det skrøpelige barn* til at barna nå har fått status som rettsobjekter. At barnet har fått status som rettsobjekt betyr at staten forplikter seg til å beskytte barnets rettigheter, og beslutninger tatt på grunnlag av loven må ha barnets interesser som det overordnede fokuset (Follesø, 2006, s. 153). Gjennom De Forente

Nasjoners barnekonvensjon slår det fast at barn er mennesker med fullt menneskeverd, og de har derfor rett til respekt for sin integritet og sine meninger (Slettebø & Seim, 2007, s. 24).

Det siste årene har man gitt større anerkjennelse til at barnets mestring og ressurser overskygger sårbarhet og utsatthet. Dette har ført til at det både nasjonalt og internasjonalt har blitt økt fokus på at barna selv skal være medbestemmere i forhold som angår dem (Follesø, 2006, s. 162). Et spesielt fokus som har blitt endret de siste årene er forståelsen på barnet som aktivt handlende og aktivt deltakende i egen utvikling. Å forstå barnet som aktivt deltakende i sin egen utvikling vil også ha betydning for hvordan barnevernet forholder seg til barna (Haarberg Aas, 2013, s. 214).

Barnets rett til å delta betyr ikke nødvendigvis at barnet skal få bestemme selv, men at barnet har en rett til å involveres og få uttale seg i saker som berører dem, før beslutninger blir tatt. Medvirkning blir derfor i barnevernssammenheng ofte brukt synonymt med medbestemmelse. Det vil derfor også bli saksbehandlerens plikt å sørge for at barnets synspunkt kommer frem i samtaler i undersøkelser, og at disse synspunktene blir vurdert, tatt på alvor og lagt vekt på, på en forsvarlig måte. Dette skal gjøres for at barnets meninger skal forstås, vurderes og vektes før det blir tatt beslutninger som skal være til barnets beste (Christiansen & Kojan, 2016, s. 148-149).

At fagpersoner anser barn som mer deltakende gjør også at man må erkjenne at det barnet ser, opplever og hører er deres virkelighet, og dermed også sånn de ser på verden. Det nye perspektivet krever derfor at de voksne forsøker å sette seg inn i barnas tanker og forståelser (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 19). Ved anerkjennelse av barn som aktører som skaper sin egen utvikling, må fagpersoner ta barnets erfaringer om sitt liv på alvor og se det i en kontekstuell sammenheng (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 20).

Begrepet empowerment i barnevernsfaglig betydning innebærer at saksbehandler skal utforske situasjonen her og nå for å finne frem til hvilke ressurser som finnes, og hvordan disse kan benyttes og settes inn i fremtiden. Saksbehandlerne blir nødt til å se barnet som kunnskapsbærende og bruke deres erfaringer for å fokusere på fremtiden (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 35).

Myndiggjøring forutsetter at de det gjelder er aktivt med i sin egen myndiggjøringsprosess, du kan altså ikke gjøre prosessen for dem. Oppgaven til den profesjonelle vil være å legge til rette for at denne prosessen er mulig å gjennomføre (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 105). Å møte mennesker med fokus på deres ressurser betyr derfor at saksbehandlere i barnevernet må

hjelpe barn og foreldre med å forstå hvordan de skal bruke disse på en hensiktsmessig måte. Det er ikke nok å forstå hva myndiggjøring er, man må kunne utforske, sammen med familien, hva som er vanskelig og hva som kan hjelpe dem til en bedre livssituasjon (Ellingsen & Skjefstad, 2015, s. 106).

Barn som er i kontakt med barnevernet trenger hjelp til å skape sammenheng i sine situasjoner. De trenger en styrket opplevelse av mestringsevne og kontroll over det som skjer i eget liv. Denne opplevelsen av mening øker muligheten til at barna får bedre håndtering av sine liv (Haarberg Aas, 2013, s. 214).

Myndiggjøringens verdigrunnlag bygger på gjensidig tillit mellom barnevern og familier med verdsetting av familiers egen kompetanse, verdighet og ansvar. Saksbehandlerne er altså ikke bare eksperter som bestemmer hva som skal gjøres, men gir også noe av makten over beslutningene til barn og familier (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 36). Dette synet på deltakelse blir ofte knyttet til begrep som tillit, respekt og partnerskap, og står i motsetning til det tradisjonelle maktforholdet. For å kunne få til denne type deltakelse er det viktig å anerkjenne den innebygde makten som ligger i barnevernet. Å erkjenne at denne makten er til stede i arbeidet gjør at man kontinuerlig kan vurdere og justere utøvelsen av makten (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 38).

Det forsterkede fokuset på brukermedvirkning betyr at en i barnevernssammenheng må ha økt tillit til at barn og foreldre selv har kompetanse og evner til å gi gode løsninger på sine egne problemer (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005). Dette nye synet gjør at man får en makt- og ansvarsforskyvning, noe som for saksbehandlere betyr at deres tradisjonelle rolle som eksperter og beslutningstakere blir utfordret og forandret (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005). De profesjonelle må forholde seg mer kritisk og reflekterende til det tradisjonelle maktforholdet mellom barn og voksne (Schjelderup, Omre og Marthinsen, 2005, s. 16-19).

Begrepet medvirkning i barnevernet vil kunne bli brukt som beskrivelse når barns deltakelse som gir reell mulighet for innflytelse på beslutningsprosessen i en undersøkelse. Det innebærer at barnet blir hørt, tatt på alvor og at deres meninger blir gitt behørig vekt i beslutningsprosessene. Samtidig må det presiseres at selv om barnet har rett til å gi uttrykk for sine meninger, betyr ikke dette at barnet nødvendigvis *må* uttale seg. Barnet har rett til å bestemme selv om det ønsker å uttrykke sine synspunkt. Å få barns synspunkter i undersøkelsene avhenger derfor av om barnet ønsker å uttale seg, og *hva* barnet ønsker å fortelle (Christiansen & Kojan, 2016, s- 149).

Noen av forutsetningene for at medvirkning skal være til stede vil være retten til å bli informert om egen sak, retten til å bli hørt og retten til å si sin mening. Det innebærer også at brukerne har mulighet til å delta i hele prosessen rundt beslutningene, helt fra problemet skal identifiseres til det blir snakk om valg av tiltak (Slettebø & Seim, 2007, s. 45).

4.2 Juridisk forankring – barns deltakelse i lover

Fokuset for denne oppgaven er hvordan saksbehandlere gjennom samtaler kan fremme barns rett til medvirkning. For å få en forståelse av hvilke lover som legger retningslinjer for barnevernspedagogers praksis vil jeg redegjøre for de som er førende, både for Norge som stat, og for barnevernet som tjeneste.

4.2.1 FNs barnekonvensjon

FNs barnekonvensjon trådte i kraft 1990 og gir barn en spesiell juridisk status. Barnekonvensjonen var den første internasjonale menneskerettighetskonvensjonen som stadfester barnas menneskerettigheter, og deres spesielle krav på beskyttelse. I barnekonvensjonen blir barnets rett til deltakelse omtalt i Artikkel 12. I denne artikkelen er det to avsnitt, hvor det ene sikrer at barn får uttrykke sine synspunkt fritt og det andre sikrer barnets rett til å bli hørt under rettslig eller administrativ saksbehandling, som for eksempel en barnevernsundersøkelse.

«Partene skal garantere et barn som er i stand til å gjøre danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet».

«For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnert organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett».

Allerede i 1991, ett år etter barnekonvensjonen trådte i kraft, ble den ratifisert i Norge. Dette betyr at norske myndigheter forpliktet seg til å følge den opp (FN-Sambandet, 2019).

Flere av de grunnleggende prinsippene fra Barnekonvensjonen ble en del av Grunnloven med de nye endringene fra 2014 (Stortinget, 2020). Barns rett til å bli hørt står skrevet i §104 i Grunnloven.

4.2.2 Barnevernloven

Den gjeldende barnevernloven ble vedtatt i 1992, og det er med denne loven at barnevernet i tillegg til å beskytte barn mot omsorgssvikt og mishandling, også skal være en hjelpetjeneste. Loven legger føringer for barnevernets arbeid og ansvarsområder, og pålegger dermed også saksbehandlerne plikt til å la barnet medvirke.

§1-6 Barns rett til medvirkning:

«Alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter denne loven. Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og har rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for, kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om medvirkning og om tillitspersonens oppgaver og funksjon»
(Barnevernloven, 1992, §1-6)

§6-3 Barns rettigheter under saksbehandlingen:

«Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet» (Barnevernloven, 1992, §6-3).

§6-3a: Det skal fremgå av vedtaket hva som er barnets synspunkt, og hvilken vekt barnets mening er tillagt. Hvordan barnets beste er vurdert skal også fremgå av vedtaket.

I 2018 kom en ny paragraf i barnevernloven, §1-7. Med denne paragrafen må saksbehandlerne forplikte seg til samarbeid med barn og foreldre. De har nå en plikt om å utføre sitt arbeid med respekt for og så langt som mulig i samarbeid med barn og deres foreldre (Toresen & Steinrem, 2018, s. 64).

4.2.3 BUFDIR

Også på Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets nettsider kan en lese om barnas rett til medvirkning. Definisjonene og retningslinjene BUFDIR har utarbeidet gir saksbehandlere som jobber innen helse- og omsorgstjenester en faglig veileder som kan brukes når de jobber i

saker der barnet skal være involvert. På BUFDIRs nettsider står dette om barns rett til medvirkning (BUFDIR, 2018):

«Medvirkning innebærer mer enn å få si sin mening. Det handler om å få bruke egen kunnskap og innsikt til å påvirke sin egen fremtid. Dersom barnet får uttale seg og får anledning til å medvirke i egen sak, er det lettere at hensynet til barnets beste blir ivarettatt».

«Barnets mening er et grunnleggende hensyn når beslutninger som angår barnet skal tas. Barnets mening skal ikke nødvendigvis tillegges avgjørende vekt, men er et av flere momenter i vurderingen. Andre hensyn kan gjøre det nødvendig med en annen løsning».

«Faglig forsvarlig oppfølging og behandling kan ikke settes til side fordi det går på tvers av barnets ønsker. Beslutninger som går på tvers av barnets ønsker bør begrunnes, og at barnets mening er vurdert skal fremkomme av dokumentasjonen. Det er viktig å være bevisst på at barnet aldri har ansvar for å bestemme».

Barns rett til deltakelse har juridisk forankring gjennom lovene som er vedtatt av norske myndigheter og retningslinjene gitt av norske departementer. Saksbehandlere i det norske barnevernet er derfor pliktig til å inkludere barna i undersøkelsene de gjennomfører. Dette inkludere mer enn bare å informere barnet om hva som skjer, barnet skal også få uttrykke sine synspunkter i en sak som omhandler dem.

Beslutninger skal imidlertid følge loven og hensynet til vern av barnets beste. Barn vil derfor ikke kunne ha beslutningsrett i alle avgjørelser som skal tas i undersøkelsene. Det skal likevel legges vekt på barnas forsøk på å løse problemene og de skal gis muligheten til å diskutere de ulike tiltakene (Slettebø & Seim, 2007, s. 45).

4.3 Harry Shier «A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making»

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke Harry Shier's modell (Figur 1) som en del av det teoretiske grunnlaget. Denne artikkelen er utgitt i 2001 under navnet «Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations» (Shier, 2001). Fordi Shier's modell er basert på FNs barnekonvensjon, som også er implementert både i Grunnloven og Barnevernloven, vil jeg forsøke å analysere hvorvidt det norske barnevernets praksis faktisk fremmer reell brukermedvirkning fra barna i undersøkelsene sine.

Shier's modell har han utarbeidet med utgangspunkt i Roger Harts «The ladder of participation» og FNs barnekonvensjon Artikkel 12, første avsnitt (Shier, 2001).

Shier deler modellen sin inn i fem nivåer av deltakelse, hvor aktører og organisasjoner har forskjellige grader av forpliktelse til prosessen for myndiggjøring av barnet. For å avgjøre dette har modellen tre grader av forpliktelse på alle fem nivåene. Disse tre gradene deles inn i: openings (1), opportunities (2) og obligations (3).

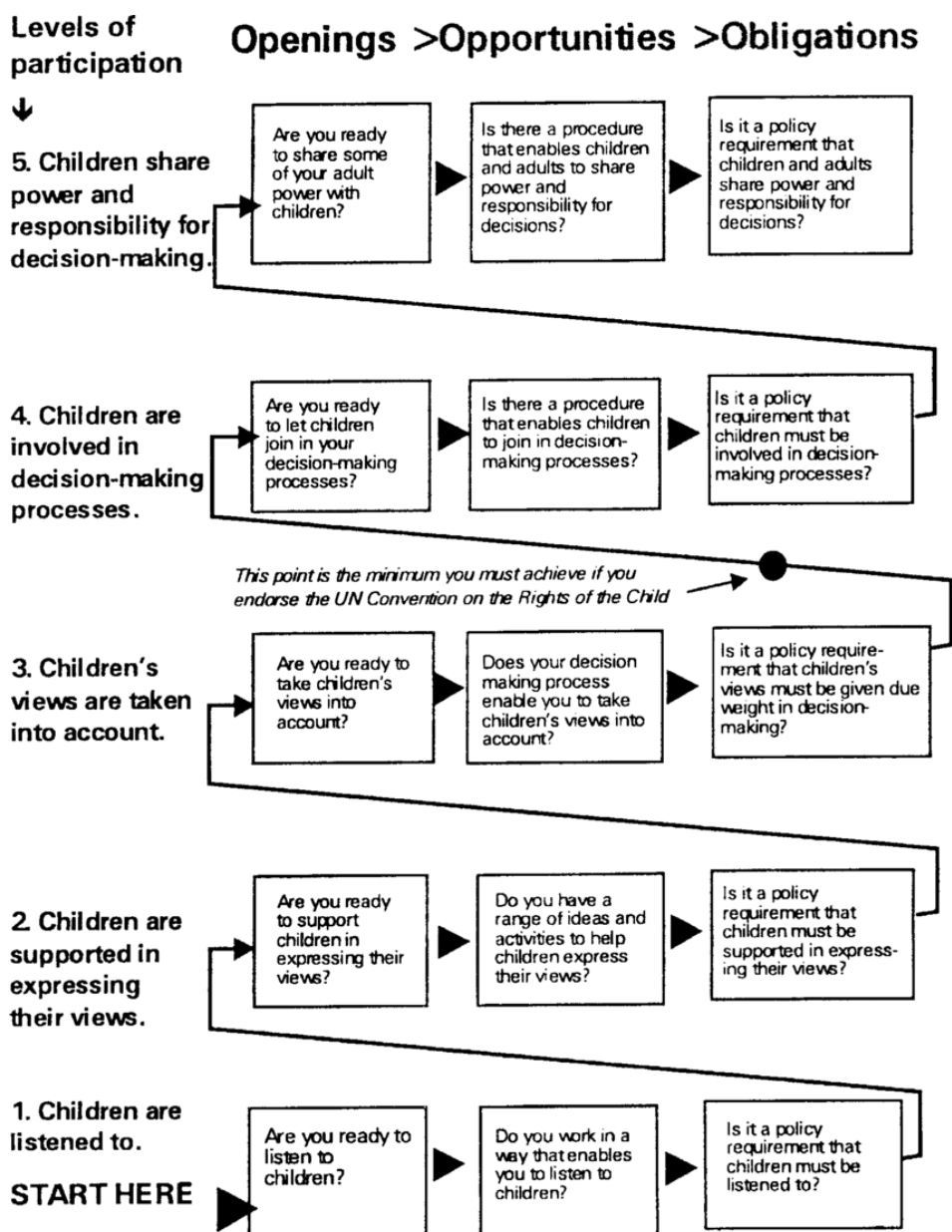
Openings – her har aktøren (saksbehandleren) åpnet for å arbeide på en bestemt måte, og gjør dette til en personlig forpliktelse. Grunnen til at Shier fortsatt bare kaller dette en «åpning» er fordi det kanskje ikke er mulighet til å gjennomføre arbeidet.

Opportunities – her blir det lagt til rette for at aktørene skal få arbeide på det bestemte nivået. Altså at det er nok ressurser, kunnskap og kompetanse, utforming av nye prosedyrer eller nye tilnærminger til allerede etablerte oppgaver.

Obligations – denne grad av forpliktelse oppstår når det blir en del av organisasjonspolitikken at de ansatte skal arbeide på denne måten. Det blir altså et krav til de ansatte om å arbeide på dette nivået. Det blir her en rutine å arbeide på en måte som gjør det mulig for barns deltakelse på det bestemte nivået.

Shier's modell er bygd på en slik måte at man ved å stille og svare på ett spørsmål kan avgjøre hvilket nivå man er på, og hva man lett kan gjøre for å øke nivået for barns deltakelse.

Oppgaven blir å finne ut hva organisasjonen må gjøre for å kunne svare «ja», om disse forandringene er mulige å gjennomføre og finne ut hva man blir nødt til å gjøre for å få forandring.

Figur 1: Harry Shier's «Pathways to participation» (Shier, 2001).

Jeg vil under gjøre rede for de fem ulike nivåene. For at en organisasjon skal kunne si seg fullkommen på et nivå blir man nødt til å svare «ja» på spørsmålet om dette er en del av organisasjonens struktur og rutiner.

Nivå 1: Barna blir hørt.

Dette nivået har som forutsetning at barnets selv forteller sine synspunkter uoppfordret, og at den voksne som blir fortalt, hører på barnet med omsorg og oppmerksomhet.

På dette nivået forgår den voksnes lytting kun hvis barnet selv velger å dele synspunktene sine. Det er ingen organiserte anstrengelser for å få barnets synspunkt på viktige beslutninger.

Dette krever at saksbehandleren arbeider på en måte som gjør det mulig for dem å lytte til barnet når det selv ønsker å snakke. Dette kan for eksempel bety at de har tilgang på et rolig sted og har tid, at en kollega kan overta eventuelle oppgaver slik at en kan ta seg tid til å lytte til et barn. Det kan også være at man har kurs i å lytte til barn for alle saksbehandlerne.

Nivå 2: Barna får støtte til å uttrykke sine synspunkt.

Shier tar i denne modellen forbehold om at barn, som i utgangspunktet har mange meninger om ulike temaer, kan ha forskjellige grunner til å ikke ville fortelle voksne.

Til forskjell fra nivå 1 legger nivå 2 til rette for å støtte barnet og få barnet til å overkomme eventuelle barrierer som forhindrer barnet i å uttrykke sine synspunkt. Disse barrierene vil jeg også komme tilbake til senere i teksten når jeg drøfter utfordringer en saksbehandler kan støte på i samtaler.

Dette krever at saksbehandler/organisasjonen har et utvalg ideer eller aktiviteter som kan få barnet til å få frem sine meninger. Dette kan for eksempel være at de har aldersadekvate teknikker for å samtale med barn som kan gjøres gjennom spill eller lek, likesom gjennom undersøkelser og intervjuer. Det krever også at de ansatte har effektive ferdigheter innen kommunikasjon med barn med handikap eller hvis morsmål ikke er norsk.

For å nå neste nivå kreves det også at saksbehandlerne er pliktige til å skulle ta de nødvendige stegene for å sikre, støtte og muliggjøre for barn å uttrykke sine synspunkter.

Nivå 3: Barnas synspunkter blir tatt i betraktning.

Selv om en saksbehandler nå på nivå 2 aktivt søker barnets synspunkter, er det ingen garanti for at disse synspunktene blir tatt i betraktning når organisasjonen skal ta beslutninger.

Shier forklarer at det er obligatorisk for alle autoriteter og organisasjoner som har innført og legitimert FNs barnekonvensjon Artikkel 12.1 å oppnå dette nivået av barnets deltakelse. I første avsnitt av Artikkel 12 står det at «barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter skal garanteres retten til å gi uttrykk for disse» (nivå 2), «og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet» (nivå 3).

På dette nivået påpeker Shier at selv om man skal ta barnas synspunkter i betraktning, betyr ikke det at hver beslutning må bli tatt i samsvar med barnets ønsker. Det kan finnes andre faktorer som vil veie tyngre, selv også når barnets synspunkt har blitt gitt «behørig vekt».

Selv om det ikke blir nevnt i Barnekonvensjonen, har flere organisasjoner understreket at det er viktig å gi tilbakemelding til de barna som uttrykker sine synspunkt og ønsker, om disse ikke blir utført. Det er viktig å gi tilbakemelding til barna om *hvorfor* denne beslutningen ble tatt, om det har vært andre faktorer som har overstyrt barnets ønsker. Dette er som nevnt tidligere nå også blitt en del av den norske Barnevernloven.

På dette nivået er det et krav at organisasjonen har prosesser i beslutningstakingen som gjør det mulig å ta barnas synspunkter i betraktning. Samtidig skal Artikkel 12 være implementert i alt arbeid de gjør.

Nivå 4: Barna blir involvert i beslutninger.

Dette nivået markerer overgangen fra å konsultere til aktiv deltakelse. På de lavere nivåene deltar barnet kun ved å gi innspill for å bistå i beslutningstakingen, men er ikke direkte involvert på nivået der beslutningene faktisk tas. De lavere nivåene kan roses for å «styrke» og «støtte» barnet i å uttrykke synspunkt, men ikke på en slik måte at de som sitter med makt over beslutningene er villige til å gi noe av den til barna.

På nivå 4 begynner dette å endres, ved at barna er mer direkte involvert der beslutningene tas. På dette nivået vil barna og saksbehandlere eller andre aktører som har noe å si for beslutningene møtes og i fellesskap planlegge veien videre.

Barns deltakelse i beslutningstaking har vist seg å være gunstig på flere måter. For eksempel har det vist at det øker kvaliteten på tjenestene, øker barnets følelse av eierskap og tilhørighet og øker barnets selvtillit.

Oppnåelse av første grad på dette nivået skjer når saksbehandleren/organisasjonen er klare for å la barna delta i beslutningsprosessen, som kan kreve at man er noe mer villig til å godta forandring enn på tidligere nivåer.

Det vil også kunne kreve at det blir gjort store forandringer i organisasjonen når man skal utarbeide rutiner som legger til rette for at barn skal kunne delta i beslutningstaking.

Høyeste grad av forpliktelse til dette nivået krever at organisasjonen gjør det til en del av rutinene at barn *alltid* skal involveres når det tas beslutninger. Fordi mange av aspektene ved beslutningstaking ofte ikke er «barnevennlige» innebærer dette også at organisasjonen forplikter seg til å gjøre de forandringene som er nødvendige for å gjennomføre dette.

Nivå 5: Barna har delt makt og ansvar for beslutninger.

Nivå 4 og 5 kan være vanskeligere å skille enn de forrige nivåene. Hvor nivå 4 lar barnet aktivt delta i beslutningsprosesser, men uten å egentlig ha noe makt over utfallet, deler saksbehandlere og barn på nivå 5 makten over beslutninger. Altså vil den voksne gi fra seg noe av makten til barnet. Ved at barnet opplever genuin maktfordeling rundt beslutninger, vil fordelen nevnt i nivå 4 forsterkes.

På dette nivået vil også ansvaret fordeles jevnere mellom saksbehandler og barn. Barnet vil være med på å ha et større ansvar dersom beslutningen som blir tatt får konsekvenser, noe det vil være en viss risiko for når beslutninger blir tatt på denne måten. På denne måten deler barnet både *makt* og *ansvar* med saksbehandleren.

Shier understreker at denne modellen ikke mener at barnet skal presses til å ta ansvar de ikke ønsker, eller hvis det ikke er samsvar med deres utvikling og forståelse.

Videre skriver Shier at en sunn rutine for dette nivået vil være å se etter områder hvor det, etter å ha veid opp både potensielle risikoer og fordeler, er trygt for barnet å dele makt og ansvar for beslutninger, for så å sørge for at dette skjer i trygge omgivelser. Resultatene av disse beslutningene bør så observeres slik at rutinene kan justeres hvis nødvendig.

Når organisasjonen har gjort det til en fast rutine at barn og voksne deler makt og ansvar over beslutninger, på områder dette er forsvarlig, har man oppnådd øverste nivå av barns deltakelse i beslutningsprosessene.

Shier avslutter artikkelen med å forklare at denne modellen kan brukes som et førstesteg mot en handlingsplan for å forsterke barns deltakelse i organisasjoner som jobber med barn, og for å hjelpe utøvere til å utforske de forskjellige aspektene ved deltakelsesprosessen. Han mener modellen kan brukes både på individnivå og for organisasjoner.

Med denne modellen som grunnlag ønsker jeg nå å analysere om norske barnevernspedagogers samtaler i undersøkelsesperioden, basert på tidligere forskning, fremmer og realiserer barnets rett til deltakelse. Shiers' modell er en modell som tar for seg den ideelle brukermedvirkningen, noe som i praksis kan være umulig å oppnå i det norske barnevernssystemet.

5. Funn og drøfting

For å kunne drøfte hvordan samtaler kan fremme barns medvirkning, er det også viktig å se hva som hindrer at det blir gjennomført. Både saksbehandlere og barn har erfaringer med samtaler hvor de både har opplevd at medvirkning har vært mulig og med at det kan være

utfordrende. I avsnittene under vil jeg se på utfordringer saksbehandlere og barn har opplevd, før jeg drøfter hvordan disse utfordringene kan bli møtt for at samtalene skal virke fremmende på medvirkning.

5.1 Erfaringer fra og utfordringer for saksbehandlere

Saksbehandlere i det norske barnevernet har som et gjennomgående ønske å samarbeide med barn. Undersøkelser viser derimot at ambisjonen om å inkludere barn kan være noe høyere enn den faktiske praksisen (Magnussen & Skivenes, 2015 i Christiansen & Kojan, 2016, s. 40). I en undersøkelse gjennomført av Svein Aril Vis og Nigel Thomas (2009) fant man at barn kun hadde deltatt i 46,5% av sakene, hvor det i en annen undersøkelse fra 2015 (Magnussen & Skivenes) ble det avdekt at i 60% av sakene var barnets synspunkter enten fraværende eller kun nevnt kort.

Som nevnt tidligere er brukermedvirkning et begrep som er vanskelig å definere, og da spesielt med tanke på graden av medvirkning som må til for å kalle det reell brukermedvirkning. Ifølge Shiers' modell oppnås reell medvirkning når organisasjonen har som standard praksis at barn alltid skal inkluderes i beslutningene. Medvirkning forutsetter også at barnets meninger får en reell mulighet for innflytelse i saker.

Forskere som har undersøkt hvorfor barns stemme ikke er fremtredende i barnevernssaker forklarer at mye av det kan ha med å gjøre at saksbehandlerne har forskjellige tolkninger av ordet medvirkning. Noen av studiene viser at noen saksbehandlere mener det å ha truffet barnet kan regnes som deltakelse (Christiansen & Kojan, 2016, s. 40). Tar man Shiers' modell i betraktning ved et slikt syn vil ikke barnet ha blitt gitt muligheten til engang å nå nivå 1 av deltakelse. Å treffe barnet kan innebære bare løse samtaler på et hjemmebesøk eller på barnevernkontoret før et eventuelt møte med foreldrene, men ikke nødvendigvis åpnet for at barnet skal bli møtt om det velger å uttrykke sine meninger og synspunkter.

Saksbehandlere uttrykker også at de noen gang unnlater å inkludere barnet fordi de allerede har en formening om hva utfallet vil bli, og at barnets mening derfor ikke vil ha noe å si for prosessen (Christiansen, 2012, s. 24). Vis, Thomas og Holtan (2012) understreker at utdannelsen for barnevernsarbeidere ofte er preget av å opprettholde syns på barnet som sårbart, som kan få saksbehandlere til å betrakte medvirkning som kun potensielle risikoer og belastninger.

Saksbehandlere i barnevernstjenesten har blitt tillagt sterke føringer av lovverket, uten at det nødvendigvis har forklart hva medvirkningen til barnet skal innebære. Frem til endringene

Barnevernloven i 2018 hadde ikke saksbehandlere fått definert hvordan barna skal få muligheten til å medvirke eller hvordan deres mening skal vektes i beslutninger (Forandringsfabrikken, 2017, s. 126). De nye endringene i loven kan oppleves som utfordrende for saksbehandlere i form av at de har en allerede internalisert praksis for arbeidet de utfører i undersøkelsene. Det gamle synet som undervurderte barnets kompetanse blir utfordret av de nye endringene, noe som kan skape utfordring for saksbehandlere som har en frykt for å belaste barnet ved å inkludere det. Dette innebærer at organisasjonen ifølge Shier (2001) blir nødt til å endre rutiner og arbeidsmetoder. Barnevernloven pålegger nå saksbehandlere å samtale med barn for å få frem deres syn og i hvilken grad dette synes er tatt med i beslutningene. Det krever at organisasjonen legger til rette for at barn og saksbehandler skal kunne ha samtaler hvor barnets meninger blir sett på som gjeldene for hvordan barnet opplever livet sitt og at de skal få delta i møter der beslutningene tas.

Flere saksbehandlere opplever at de har en utfordring knyttet til det strukturelle i barnevernstjenesten. De opplever å ikke ha tilstrekkelig med tid og sted for samtaler, og opplever at barnevernets arbeidsform er lite barnevennlig (Haarberg Aas, 2013, s. 222; Christiansen, 2012, s. 24). Dette kommer også frem av undersøkelsen til Vis, Thomas og Holtan (2012) hvor saksbehandlerne finner det utfordrende å knytte den nødvendige relasjonen til barna for å gjennomføre samtaler når systemet er preget av dårlig tid og mye utskiftninger av saksbehandlere og øvrige voksne barna er i kontakt med (Christiansen, 2012). Mange saksbehandlere mener også at arbeidsformen innen barnevernet ikke er tilpasset kontakt med barn. De opplever at barna har vansker med å skjønne hva saken dreier seg om og at det er for uoversiktlig og komplisert for dem (Thomas & O’Kane, 2000 i Christiansen, 2012, s. 24).

Flere saksbehandlere som deltok i undersøkelser gjennomført av Vis, Thomas og Holtan (2012) oppgir at manglende kompetanse innen kommunikasjon med barn, er en utfordring knyttet til barnets deltakelse. De føler seg ikke kompetente til å samtale med barn eller til å tilrettelegge for barna i møter. Å skulle ha samtaler med barn om vanskelige spørsmål kan oppleves som utfordrende og flere saksbehandlere er usikre på gjennomføring av disse (Christiansen, 2012, s. 24). Uten kompetanse innen samtaler med barn vil det være vanskelig å i det hele tatt oppnå nivå 1 av Shiers’ modell, hvor saksbehandlerne skal være i stand til å møte barnets synpunkter med omsorg og oppmerksomhet.

5.2 Erfaringer fra og utfordringer for barn

For barn kan det noen ganger føles som samarbeidet mellom voksne foregår over hodet på dem. Samarbeid kan derfor noen ganger føles utrygt. Det er viktig for barna at de er i sentrum av samarbeidet, barna ønsker å samarbeide, men det forutsetter at barnevernstjenesten involverer barnet i samarbeidet som nærmeste samarbeidspartner. For at samarbeidet skal føles trygt må barnet få være med på å bestemme hvordan samarbeidet skal foregå, og de må kunne få gi innspill som kan være med i samarbeidet (Toresen & Steinrem, 2018, s. 64).

Forandringsfabrikken har i boken «Barnas barnevern» i samarbeid med unge (Proffer) formulert 5 konkrete ansvarsområder som saksbehandlere burde ha i bakhodet når de skal samarbeide med barn. Disse områdene er at barnet må få nok og nyttig informasjon, må få snakke trygt til barnevernet, være med og bestemme, få bidra i dokumentasjon og få gi tilbakemeldinger til barnevernet (Toresen & Steinrem, 2018, s. 64). Dette samsvarer også med Slettebø og Seims (2007) krav til reell medvirkning hvor retten til å bli informert om sin egen sak, retten til å bli hørt og retten til å si sin mening er sentrale kriterier. Ansvarsområdene reflekterer også det Shier (2001) mener er en forutsetning for å nå det høyeste nivået av deltakelse: at barn og voksne deler ansvaret om å ta beslutninger.

Barn skal få nok og nyttig informasjon

Mange av barna som har vært gjennom en undersøkelse sier de savner informasjon om hvorfor ting er som de er. De savner også å få vite hva som skal skje fremover (Toresen & Steinrem, 2018, s. 66).

Barna poengterer at de ønsker denne informasjonen selv om de er i kontakt med barnevernet i yngre alder. I Barnevernloven står det at barna skal motta tilstrekkelig og tilpasset informasjon, det innebærer at selv yngre barn skal få informasjon, men at denne informasjonen skal bli formidlet på en slik måte at barnet forstår det. I møter med barnevernstjenesten opplevde flere av barna at saksbehandlerne brukte ord og uttrykk som de ikke forstod. Dette er også med på å forsterke maktforholdet mellom barnet og saksbehandleren. Det blir ikke lagt til rette for at barnet skal forstå hva som blir snakket om i møtene og det gir heller ikke barnet muligheten til å delta i samtalen. Ved å bruke ord og uttrykk barna ikke forstår mener barn at det fort kan oppstå mistillit og at det kan være lett å samtale blir overfladiske.

En kvalitativ undersøkelse med 10 barn gjennomført av Inger Sofie Dahlø Husby, Tor Slettebø og Randi Juul (2018) viser at det generelle inntrykket er at barna ikke har mottatt

informasjon om tjenestene barnevernet kan tilby. I boken «Barnevernet fra oss som kjenner det» (2017) forteller også ungdommene om situasjoner der barnevernet ikke forklarer hva slags hjelp de kan forvente å få. For en av ungdommene betydde dette at det han ble gående med en frykt for det han hadde hørt om barnevernet tidligere, at de tok barn ut av familier. Han mener at barnevernet bør fortelle barn hvilken hjelp barnet kan få av barnevernet. En annen ungdom forteller at barnevernet ikke fortalte grunnen til at hun ble flyttet, noe som førte til at hun opplevde at barnevernet løy. Å få informasjon kan gjøre opplevelser tryggere og bedre for ungdommene, og de mener at informasjon på forhånd gjør at de vil kunne håndtere prosesser bedre senere. En del av myndiggjøringsprosessen for barnet er at saksbehandlerne i samarbeid med barna formulerer og utforsker problemene, dette må altså gjøres ved at barna får hjelp til å forstå hva barnevernet faktisk kan hjelpe dem med (Ellingsen & Skjefstad, 2015).

Barna forteller også at informasjonen de får vil kunne hjelpe dem til å forstå og sortere hva som skjer i livet. Å forstå sin egen virkelighet er en viktig del av myndiggjøring av barnet. På denne måten vil barnet oppleve å ha kontroll over sitt eget liv, og kan oppleve at de har mulighet til å endre det de opplever som vanskelig. Informasjonsdelingen innebærer også at barnet ønsker å vite hva som skal skje videre, dette gir også følelsen av trygghet, og barnet vil lettere kunne bidra med sine synspunkter og meninger (Toresen & Steinrem, 2018, s. 66). Å gi barnet informasjon under en undersøkelse, vil også kunne bidra til at barnet ved en senere anledning vil føle seg trygg på at det vil få informasjon om viktige forhold i sitt liv. Dette kan gi en økt opplevelse av medvirkning og mestringsfølelse (Haarberg Aas, 2013).

En intervjuundersøkelse gjennomført av Nigel Thomas (i Christiansen, 2012) viste at barn mener det er viktig for dem å delta fordi dette kan være til hjelp for å forstå det som skjer og hvorfor det skjer. Barna som deltok i denne studien mente at å få vite hva som skal skje er en av de viktigste forholdene i barns deltakelse, og hvorfor det er viktig at barn skal delta. Å få informasjon om hvordan barnevernet ser barnets situasjon kan gi barnet større mulighet til å bidra med sine erfaringer og synspunkter (Toresen & Steinrem, 2018, s. 54).

En utfordring for barnet oppstår når det ikke opplever å få den informasjonen de har rett på eller behov for. Ifølge barna selv forstår de fort at informasjon blir holdt tilbake, noe som kan føre til at barnet kan oppleve frustrasjon og da bli stille eller lukke seg helt (Toresen & Steinrem, 2018, s. 65). Relasjonen mellom barn og saksbehandler kan således bli truet hvis saksbehandleren ikke formidler den informasjonen barnet trenger. Ett av kriteriene for å oppnå reell brukermedvirkning innebærer, ifølge Slettebø og Seim (2007), at barna skal få

informasjon om sin egen sak. Hvis en saksbehandler unnlater å gi barnet denne typen informasjon vil barnets rettigheter i egen sak bli utfordret. Det vil bli vanskeligere for et barn å skulle danne synspunkter om hva som skal skje videre og det som skjer nå, om det ikke har informasjonen nødvendig for å skape mening i situasjonen.

Proffene i Forandringsfabrikken mener det å ikke få tilstrekkelig og tilpasset informasjon kan føre til at tilliten til barnevernet utfordres. De barna som opplevde å få denne informasjonen formidlet at dette skapte en trygghet i prosesser som ellers kunne oppleves som usikre, og at relasjonen til saksbehandleren ble sterkere.

Å få informasjon om saken og veien videre hjelper barnet til å forutse hva som skal skje, hvilke rettigheter de har og hvilken hjelp de kan forvente å få. Å få nok informasjon vil kunne bidra til at barnet forstår seg selv og sin egen situasjon bedre, noe som gjør at de lettere vil kunne danne seg synspunkter og meninger som kan brukes konstruktivt i undersøkelsene.

Barn har rett til å bli hørt og si sine meninger

Proffene i Forandringsfabrikken er her enstemmige: inkluder barnet mer. Samarbeid med, samtale med og inkluder barnet mer. De mener barnet må bli snakket med om hvordan livet kjennes for dem, hvem og hva som er viktig for dem, og hva de ønsker (Forandringsfabrikken, 2017, s. 166). Studien til Thomas viser å inkludere barnet, gi dem mulighet til å uttale seg om sitt liv og virkelig lytte til barnet når det forteller, er mer høytstående faktorer til hvorfor barnet ønsker å være delaktige i undersøkelser. I undersøkelsen konkluderte Thomas med, ut fra barnas svar, at det som var minst viktig var å få viljen sin.

Dette viser at det for barn er viktigere at de får mulighet til å si noe om sine egne liv, og viktigheten av at voksne tar dette på alvor. Proffene poengterer også dette; hjelp barnet til å forstå hvorfor ting må bli som de blir, også når det ikke blir akkurat sånn barnet ønsker det (Forandringsfabrikken, 2017, s. 166). Dette fremgår også av Barnevernloven §6-3a, hvor det nå er blitt krav til saksbehandlere om å dokumentere hva som har vært barnets synspunkt og hvor mye dette har blitt vektlagt i beslutningene. Hvis barnet får en forståelse for beslutningene, kan det i felleskap med saksbehandler komme frem til noe de begge akseptere. Å være med på å bestemme betyr ikke at barnet skal ha alle løsningene, men at de skal få muligheten til å beskrive ønskene sine i trygge omgivelser som støtter dem. Dette er også ett av punktene Shier mener må være til stede for å tilrettelegge bedre for barns medvirkning. At man skal ta barnas synspunkter i betraktning i undersøkelser betyr ikke at beslutningene

trenger å samsvare med barnets ønsker. Som Shier poengterer kan det være andre faktorer som veier tyngre når beslutningen først skal tas. En av Proffene forklarer at ved å få ta del i beslutningene kan dette føre til at de selv også ønsker å styre livene sine i positive retninger, det gir barn og saksbehandler samme mål å jobbe mot (Forandringsfabrikken, 2017, s. 73).

Barna i Thomas' undersøkelse understreker, som Proffene, at det er deres liv det gjelder i undersøkelsene. Barnet lever dette livet hver dag, og sitter derfor også på mye informasjon om hva som hjelper og ikke. Når noe er vanskelig i barns liv ønsker de ofte å fortelle om dette, de vil gjerne ha hjelp, men de må også få muligheten til å fortelle. En av Proffene sa dette om å vite best om sitt eget liv: «Dere leter jo etter svar og jeg sitter på dem. Det er mine opplevelser og jeg som går gjennom det» (Forandringsfabrikken, 2017, s. 67). Dette er gjennomgående for alle Proffene som har blitt spurt om hvorfor saksbehandlere må samarbeide med barna. Barna trenger å oppleve å få lov til å være med på å styre sitt eget liv, de trenger at saksbehandlerne hjelper dem med dette. De trenger hjelp i prosessen mot myndiggjøring i sitt eget liv, da må man også ha med barnet på samtalene.

Thomas' undersøkelse viser at å ikke inkludere barnet i undersøkelsene kan være en større belastning for barnet enn hvis det blir inkludert. Å ikke inkludere barnet kan føre til at det sitter igjen med flere spørsmål, og følelsen av å ikke bli tatt på alvor, bli hørt eller forstått. Et barn som blir inkludert i samtaler vil ha muligheten til å få avklaring på spørsmål de sitte inne med. Et barn som blir inkludert og lyttet til vil med større sannsynlighet melde fra ved en senere anledning om det har hatt opplevelse av at voksne interesserer seg for det de sier (Thomas i Christiansen & Kojan, 2016, s. 152-153).

5.3 Hvordan fremme barns medvirkning gjennom samtaler?

Barnas ønsker er derfor klare. For å fremme barnets rett til deltakelse er det viktig at barnet blir inkludert i samtaler og møter der beslutninger tas. Ved å samtale med barnet underveis i undersøkelsen, vil saksbehandler kunne formidle informasjonen barnet har rett på og samtidig legge til rette for at barnet skal få uttale seg om sin egen sak. For å muliggjøre dette må derfor saksbehandlerne og organisasjonene ha som implementert praksis å alltid inkludere barna, både la dem si sine meninger og få delta i beslutningsprosessene. Det innebærer imidlertid at saksbehandlerne blir nødt til å møte barna med et språk som er forståelig, ut fra alder og utvikling, og at møter og samtaler blir tilrettelagt barnets alder og utvikling.

For flere av barna kan reell medvirkning oppleves som oppnådd ved å bli inkludert i prosessene. Som nevnt tidligere vektlegger ikke barnet å få viljen sin like sterkt som det å

bare bli hørt og gitt mulighet til å uttale seg. For barn kan det være nok å bli gitt muligheten til å formidle sine synspunkt før en beslutning bli tatt. Saksbehandlerne syn på at barnets synspunkt ikke vil ha noe å si for beslutningene må derfor utfordres. Ifølge Thomas' undersøkelser styrker det barnets mestringfølelse og opplevelse av samarbeidet å få ta del i prosessen. Om ikke utfallet blir som ønsket for barnet, mener Proffene at det er viktig at barnet blir forklart hvorfor.

Medvirkning forutsetter også at barnets meninger får en reell mulighet for innflytelse i saker. Da blir det saksbehandlerens jobb å dokumentere barnets meninger, hvilken grad disse meningene er tillagt vekt og hvorfor de eventuelt ikke ble møtt.

De nye endringene i Barnevernloven pålegger saksbehandlere å snakke med barnet. Med bakgrunn i dette er saksbehandlerne nå forpliktet til å få barnets meninger og synspunkter frem, og dokumentert i sakspapirene. Dette utfordrer saksbehandlere som tidligere har ment at å kun treffe barnet kan regnes som deltakelse. En konsekvens av dette blir også at organisasjonen blir forpliktet til å tilrettelegge for at saksbehandlerne har tid og mulighet til å gjennomføre samtaler. Dette resulterer også i at saksbehandlerne får kunnskap om hvordan man skal gjennomføre samtaler med barna. Som nevnt tidligere er det flere saksbehandlere som opplever usikkerhet rundt de vanskelige samtaler med barn. Som organisasjon må derfor barneverntjenesten tilby saksbehandlere kurs eller opplæring i samtaler med barn. På denne måten vil saksbehandlerne også være bedre rustet til å ta imot det barnet eventuelt ønsker å fortelle, og kan møte barnet slik at det føler seg trygg og ivaretatt. Risikoen for da at samtalen vil ha en skadelig effekt på barnet blir også redusert.

Å la barn delta i beslutninger krever at saksbehandleren tør å la barnet få ta del i styringen i beslutningsprosessen, og at maktforholdet mellom dem jevnes ut. Beslutninger skal ikke bli tatt over hodet på barnet, men i samarbeid med. Gjennom en undersøkelse i det norske barnevernet, fant Svein Aril Vis og Nigel Thomas (2009) at det i saker der barnet hadde fått vært med på et møte i beslutningsprosessen, var det omtrent tre ganger så stor sannsynlighet at barnets meninger hadde fått betydning for beslutningen.

6. Avslutning

Å fremme barns medvirkning i undersøkelser kan gjennom samtaler gjøres ved at barnet får mulighet til å gi uttrykk for sine meninger og synspunkt om sitt eget liv og situasjon, som igjen blir lagt til grunn for beslutninger som tas. Brukermedvirkning i barnevernet betyr ikke at barnet nødvendigvis skal få bestemme, men de skal ha bli gitt muligheten til å uttrykke seg.

Barnet vil få et sterke eieforhold til problemene og bedre utgangspunkt for å kunne danne seg formeninger om hvordan disse kan løses. Denne prosessen skal gjøres i samarbeid med en saksbehandler som tilrettelegger for at barnet skal oppleve mestring og mening i det som skjer. Dette samarbeidet må bygges på gjensidig tillit, barnet deler informasjon med saksbehandler og saksbehandler deler informasjon tilbake. Å ha nok tid og kompetanse til å gjennomføre samtalene vil være en avgjørende faktor for at samtalene skal føles trygge. For at barna skal oppleve følelse av reell medvirkning må deres meninger være med i prosessen mot en beslutning, bli tillagt tilstrekkelig vekt og at de ikke opplever at beslutninger blir tatt uten at de voksne har forhørt seg med dem først.

7. Referanseliste

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2018, 11. juni). Barn og unges rett til medvirkning. Hentet fra: https://bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Samarbeid_mellom_helse_og_barnevern/Barn_og_unges_rett_til_medvirkning/
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester. (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Norges Barnevern*, 89, 16-30. Universitetsforlaget.
- Christiansen, Ø. & Kojan, B. H. (red.). (2016). *Beslutninger i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving*. (5. utg). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Ellingsen, I. T. & Skjefstad, N. S. (2015). *Anerkjennelse, myndiggjøring og brukermedvirkning*. I: Ellingsen, I.T., Levin, I., Berg, B. & Kleppe, L. C. (red.). *Sosialt arbeid. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget
- FN-Sambandet. (2019, 17. juni). Barnekonvensjonen. Hentet fra: <https://www.fn.no/Om-FN/Avtaler/Menneskerettigheter/Barnekonvensjonen>
- Follesø, R. (red.). (2006). *Sammen om barnevern. Enestående fortellinger, felles utfordringer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Forandringsfabrikken. (2017). *Barnevernet fra oss som kjenner det. Fortellinger fra 62 ungdommer*. Forandringsfabrikken Kunnskapssenter.
- Haardberg Aas, K. (2013). «Å samtale med barn i barnevernet er mye mer enn bare å snakke med ...». Erfaringer fra et kompetanseutviklende prosjekt i praksis. *Norges Barnevern*, 90, 212-224.

- Husby, I. S. D., Slettebø, T., & Juul, R. (2018). Partnerships with children in child welfare: The importance of trust and pedagogical support. *Child & Family Social Work*, 23(3), 443-450.
- Schjelderup, L., Cecilie Omre, C. & Marthinsen, E. (red.). Nye metoder i et moderne barnevern. Bergen: Fagbokforlaget.
- Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. *Children & Society*, 15, 107-117.
- Slettebø, T. & Seim, S. (2007). Brukermedvirkning i barnevernet. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bratbergsengen, K. (2019, 12. november). Database. Hentet fra: <https://snl.no/database>
- Stortinget. (2020, 4. mai). Grunnloven før og nå. Hentet fra: <https://stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/stortinget-undervisning/videregaende-skole/grunnloven/>
- Thideman, I.-J. (2017) Bacheloroppgaven for sykepleierstudenter. (2. opplag). Oslo: Universitetsforlaget.
- Toresen, G. & Steinrem, I. (red.). (2018). Barnas barnevern. *Trygt, nyttig og samarbeidende for barn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Vis, S. A., Thomas, N. & Holtan, A. (2012). Obstacles for Child Participation in Care and Protection Cases – why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review*, 21, 7-23.
- Vis, S. A. & Thomas, N. (2009) Beyond talking - children's participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work*, 12, 155-168.

